

Que els pengin!

FERRAN PEDRET

Advocat i secretari d'Acció Política del PSC-Barcelona

En la darrera meitat de juliol de 2009 es van donar a conèixer els detalls de dues agressions sexuals en les quals tant les víctimes com la majoria dels agressors eren menors d'edat. Aquests crims han horroritzat el país sencer i han provocat un debat, que ja és recurrent, tant sobre els valors de la joventut com sobre l'eficàcia de la llei i el sistema penal. Cal que aquest debat s'abordi honestament i amb valentia des de l'esquerra, sense que n'hi hagi prou amb repetir la molt encertada recomanació de no abordar temes tan delicats com aquests de forma reactiva a uns esdeveniments concrets que trasbalsen l'opinió pública.

En primer lloc, analitzem per què la comissió d'aquests crims en particular produeixen aquest horror abastament compartit. La naturalesa mateixa de l'acte de violència que implica una violació ens repugna, perquè allò que es violenta és l'esfera de llibertat i dignitat més íntima de la persona, amb la imposició d'un domini físic per la força o el temor que deixa a les víctimes amb una sensació d'indefensió i humiliació paralitzant. Ens repugna especialment, en els casos concrets dels que parlem, que es produeixi fent abús de la confiança que la víctima tenia amb algun o alguns dels agressors, com també el fet que tal violència s'exerceixi sobre una jove de tan curta edat que només ens la podem representar com a nena; ens tortura imaginar el suplici de la pobra criatura davant l'agressió sexual en grup de la qual ha estat víctima, i definitivament ens revolta la pervivència d'un masclisme encara rampant que empra la violència (també la sexual) com a eina de subjugació i submissió de la dona als desitjos de l'home, i per tant la converteix en objecte, desposseint-la de voluntat i dignitat, i encara en moltes cultures, estigmatitzant-la a perpetuïtat. A determinats homes, a més, ens frustra enormement comprovar de nou com alguns dels nostres congèneres són incapaços de superar la bestialitat i comprendre que les úniques relacions, del tipus que siguin, que són plenament satisfactòries, són les que es basen en la igualtat i el respecte absolut cap a les altres persones.

La infància és un felix invent de la Il·lustració, és filla de les llums i la raó, i és una de les principals conquestes conceptuals humanitàries

Però siguem honestos, ja que per desgràcia el que ha cridat l'atenció sobre aquests casos no ha estat allò que hem descrit al paràgraf anterior, perquè el gruix de les violacions comeses no es denuncien¹, i de les que es denuncien la immensa majoria passen inadvertides als mitjans de comunicació. Malgrat que s'ha avançat innegablement en la sensibilització sobre la violència masclista, no són notícia els milers de dones que són víctimes d'agressions sexuals, ni l'enorme quantitat d'entre elles que pateixen aquests abusos essent menors, o durant anys, o amb abús de confiança (un percentatge molt elevat de les violacions són comeses per familiars o amics de la víctima -veure Taula 1-). El que de debò ha resultat impactant, i font de polèmica, ha estat la curta edat dels agressors, i el fet que no provinguessin necessàriament de famílies desestructurades. La combinació d'aquests factors amb els anteriors ha fet que el crim xoqui amb les nostres idees preconcebudes, i que es dispari l'alarma social. En aquest punt, potser cal desglossar l'enorme complexitat del problema en peces abastables, més petites, per trobar un plantejament vàlid i coherent des del qual poder abordar el debat al que fem referència a l'inici de l'article.

Perspectives per a l'anàlisi de la violència dels menors

a) El felix invent de la infància: la infància no ha existit sempre. La infància és un felix invent de la Il·lustració, és filla de les llums i la raó, i és una de les principals conquestes conceptuals humanitàries, gràcies a la qual avui dia la majoria de persones convenim en considerar que l'infant, per la seva manca de maduresa física i mental, necessita per al seu ple desenvolupament una protecció i cura especials, incloent-hi la protecció jurídica adequada. Aquest felix invent ens ha dut a provar d'estendre sobre la infància un mantell protector que encara és, dissortadament, purament teòric per a milions d'infants del planeta. Espanya és signant, i té ratificats, diversos instruments internacionals de protecció de la infància, alguns d'ells d'àmbit europeu i

¹ Bureau of Justice Statistics. *Rape and Sexual Assault: Reporting to Police and Medical Attention*. 1992-2000. Vegeu també Alvira Martín, Francisco i Rubio Rodríguez, M.Ángeles. "Victimización e inseguridad: la perspectiva de las

estadísticas de victimización en España". *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 1982, núm.18, pàgs.29-50.

Taula 1. Delictes coneguts contra la llibertat i indemnitat sexual, segons edat de la víctima i àmbit de comissió

	2002	2003	2004	2005	2006	2007 Acumulat fins desembre
TOTAL DELICTES CONEGUTS						
Contra la llibertat i indemnitat sexual	6156	6251	6887	7260	6853	6904
Agressió sexual	2392	2391	2521	2605	2468	2259
Agressió sexual amb penetració	1402	1439	1487	1599	1481	1573
Abús sexual	1772	1851	2179	2350	2182	2320
Abús sexual amb penetració	142	197	219	251	258	262
Assetjament sexual	357	313	419	402	409	431
Corrupció de menors/incapacitats	17	15	8	13	13	15
Coacció/lucre sobre prostitució	74	45	54	40	42	44
DELICTES CONTRA LA L.I.S. COMESOS EN L'ÀMB. FAMILIAR						
Llibertat i indemnitat sexual	1207	1282	1184	1229	1138	1137
Agressió sexual	337	385	338	273	294	243
Agressió sexual amb penetració	418	439	376	445	372	415
Abús sexual	314	333	339	377	344	338
Abús sexual amb penetració	47	65	69	75	73	82
Assetjament sexual	0	0	0	0	0	0
Corrupció de menors/incapacitats	17	15	8	18	13	15
Coacció/lucre sobre prostitució	74	45	54	40	42	44
TOTAL D. L.I.S. COMESOS AMB MENORS EN L'ÀMB. FAMILIAR						
Llibertat i indemnitat sexual	415	498	478	578	520	518
Agressió sexual	86	98	98	95	92	83
Agressió sexual amb penetració	63	90	76	119	93	98
Abús sexual	222	255	249	286	276	271
Abús sexual amb penetració	22	36	41	52	43	51
Assetjament sexual	0	0	0	0	0	0
Corrupció de menors/incapacitats	16	13	7	20	11	13
Coacció/lucre sobre prostitució	6	6	7	8	5	2
TOTAL DONES VÍCTIMES DE D. L.I.S. COMESOS EN L'ÀMB. FAMILIAR						
Llibertat i indemnitat sexual	1107	1189	1064	1141	1048	1027
Agressió sexual	306	364	296	253	280	212
Agressió sexual amb penetració	391	420	359	422	352	402
Abús sexual	287	292	286	345	296	290
Abús sexual amb penetració	42	58	65	69	69	67
Assetjament sexual	0	0	0	0	0	0
Corrupció de menors/incapacitats	9	11	7	16	10	13
Coacció/lucre sobre prostitució	72	44	51	36	41	43
TOTAL DONES MENORS VÍCTIMES DE D. L.I.S. COMESOS EN L'ÀMB. FAMILIAR						
Llibertat i indemnitat sexual	354	438	399	511	455	429
Agressió sexual	68	90	78	81	84	60
Agressió sexual amb penetració	49	83	69	104	83	90
Abús sexual	199	219	202	258	235	228
Abús sexual amb penetració	18	31	37	44	41	38
Assetjament sexual	0	0	0	0	0	0
Corrupció de menors/incapacitats	8	9	6	16	8	11
Coacció/lucre sobre prostitució	6	6	7	8	4	2

Font: Elaboració pròpia a partir de dades facilitades pel Ministeri d'Igualtat.

Nota: En relació a Euskadi, Girona i Lleida, només es recullen les denúncies tramitades pels Cossos i Forces de Seguretat de l'Estat

altres d'àmbit universal². També comptem amb normativa específica, com és la Llei Orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor, de modificació parcial del Codi civil i de la Llei d'Enjudiciament Civil, per no entrar en el detall de la legislació autonòmica en matèria de protecció dels menors, que és prolíxa. És des d'aquesta perspectiva que volem abordar les següents peces desglossades del problema.

Cal analitzar si el menor de 14 anys és prou madur per comprendre no només l'abast i conseqüències dels seus actes, sinó també per comprendre l'amenaça penal continguda en la norma que hipotèticament el puniria, el sentit de la pena imposada i la seva finalitat

b) Parany del llenguatge: fixem-nos en el tractament dels casos d'aquest tipus als mitjans de comunicació i en l'ús dels mots per part de la majoria de gent que ha opinat sobre aquest tema. Així com la víctima de la violació és invariablement presentada com una "nena" de 13 anys, els agressors són presentats com a "joves", "adolescents" o "menors", tot i el fet que alguns d'ells són de tan curta edat com la víctima. Aquest ús del llenguatge ens predisposa a una major severitat contra els agressors. Perspicax com és, el periodista Isaac Rosa ens proposava des de la seva columna al diari *Público*³ un petit experiment que corrobora aquesta idea: provem a dir en veu alta "Centre d'Internament de Menors", i segurament a la majoria ens evocarà un mal necessari, però provem en canvi a dir "Centre d'Internament de Nens", i veurem com el concepte els repugnarà i els semblarà digne d'un règim bàrbar i totalitari.

c) Impunitat dels menors?: o impunitat dels nens? Hi ha una certa cerimònia de confusió al voltant de l'afirmació de que els menors d'edat queden sense càstig, segons les normes existents a Espanya. Cal aclarir que, així com és clar que la majoria d'edat penal se situa als 18 anys (és a dir, que als qui tinguin aquesta edat en el moment de la comissió del delictes se'ls pot aplicar el Codi Penal vigent), també existeix la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal del menor, que s'aplica als menors d'edat entre els 14 i els 18 anys. Els menors per sota d'aquesta edat són imputables, la qual cosa no vol dir que no es puguin adoptar mesures d'acompanyament, educatives i de vigilància especial, en interès del menor i de la seva millor inserció en la societat. Cal preguntar-se aquí sobre el sentit que tindria rebaijar l'edat penal, o l'edat d'imputabilitat, per a la qual cosa no n'hi ha prou amb analitzar les característiques i circumstàn-

cies del fet comès. Cal analitzar si el menor de 14 anys és prou madur per comprendre no només l'abast i conseqüències dels seus actes, sinó també per comprendre l'amenaça penal continguda en la norma que hipotèticament el puniria, el sentit de

la pena imposada i la seva finalitat. En aquest sentit, la imputació de menors a partir dels 12 anys, proposada pel PP⁴, i segons sembla també per alguna organització sindical de la policia⁵, ens sembla un despropòsit monumental. Què faran si, arribat un cas com el de la tortura i assassinat de James Bulger, de 3 anys d'edat, al Regne Unit, l'any 1993, són dos

nens de 10 anys els qui són autors d'uns fets tan greus? Proposaran la imputabilitat de tots els menors des de l'edat en què sigui determinable una certa capacitat per al pensament lògic? Posarem la frontera de l'ús de raó als 7 anys, com afirmava la doctrina tradicional de l'Església Catòlica? I quina mena d'enduriment de les sancions i les penes proposaran en tal cas? Hem de recuperar el seny i no permetre una involució reaccionària en l'aplicació del dret penal.

d) La funció de la norma: El dret és política, sí. Ho és de forma ben clara. Les seves institucions i mecanismes són artificis, i ni tan sols el nucli més bàsic del que anomenem dret natural deixa de ser una arquitectura intel·lectual. Però el dret compleix una funció: contribueix a donar forma a les múltiples facetes de les relacions entre les persones, i entre aquestes i el seu medi, i per tant possibilita i facilita la convivència en societat, li dona un marc. Aquesta és i ha de ser la funció de la norma, en termes molt generals. I atès que la decisió de que la norma sigui d'una manera o d'una altra és tan eminentment política com ho són els seus efectes, evidentment la norma ha d'ésser objecte de debat i ha de ser susceptible de canviar. El problema sorgeix quan en realitat no es té intenció d'abordar un debat sobre la norma o la necessitat de reformar-la, sinó emprar aquesta reforma com a projectil en el debat polític. Aleshores es perd la perspectiva de la funció social que ha de complir la norma, i es corre el risc d'entrar en una cursa embogida o una subhasta pel favor d'una opinió pública commocionada. La funció social de la norma és incompatible amb aquest mal ús, que la deforma i desvirtua com a instrument jurídic eficaç, arribant a produir monstruositats i aberracions perfectament

CLARA GISPERT

inútils, posem per cas, per a la prevenció en el camp de la seguretat, sobretot si es té un concepte integral d'aquesta. Pensem si no en els nefastos efectes de la política del *three strikes and you're out*⁶ als Estats Units d'Amèrica.

e) La funció de la pena: aquesta és una vella discussió teòrica. Teories absolutes de la pena, teories relatives, teories mixtes... No hi podem entrar amb la profunditat que mereix la qüestió i que els experts requeririen, però podem aventurar un resum amb voluntat aclaridora. Hi ha dues grans visions sobre la pena, la que sosté que no té cap propòsit específic, sinó que és una finalitat en si mateixa, i la que sosté que la pena ha de ser un mitjà per complir alguna o algunes finalitats. La primera branca teòrica, que comprèn les teories absolutes, considera la pena com a retribució, com a compensació d'un mal amb un altre mal. En les versions més evolucionades això és quelcom més que una pura venjança, ja que l'injust causat opera com a fonament i ensems com a límit de la resposta penal. Per exemplificar sense pretensió científica, és en aquest sentit que la Llei del Talió (ull per ull, dent per dent), suposà històricament una evolució positiva ja que, tot i mantenir la pena purament com a retribució negativa per l'injust causat, almenys la

limita posant-la en proporció amb el mal causat. La segona de les branques teòriques afirma, al contrari, que la pena ha de complir amb la funció social de possibilitar la convivència i evitar la comissió de futurs delictes. Tot i que podem trobar rudiments d'aquesta postura des de la Grècia clàssica, és almenys conegut des de Feuerbach⁷ a qui devem la seva primera exposició sistemàtica. Actualment estan força més esteses les teories mixtes o eclèctiques, i la consideració de que la pena ha de complir una pluralitat de finalitats. El que per a nosaltres està clar és que suposa un avenç innegable que l'evolució al llarg de la història hagi conduït a considerar que la pena no ha de servir per a sadollar el comprensible desig de rescabament de les víctimes, sinó per refer el teixit social esquinçat per la comissió de l'injust.

f) On queda, doncs, la víctima?: sovint s'ha criticat el nostre Codi penal i la nostra Llei d'Enjudiciament Criminal sota l'argument de que s'obliden de les víctimes. El conjunt del nostre ordenament penal, també en el seu aspecte processal, és força garantista. Afortunadament, aquest és el fruit que ha donat l'èxit del pensament liberal, primer, i del pensament democràtic, després, pel que fa als aspectes penals i processals penals, ja que un procés amb totes les

² L'instrument internacional més rellevant pel que fa a la protecció de la infància és la Convenció de Nacions Unides sobre els Drets de la Infància, de 20 de novembre de 1989, impulsada per iniciativa de Polònia l'any 1978, ja que les seves estipulacions tenen caràcter vinculant per als Estats que la ratifiquin. Espanya es compta entre els primers Estats que la va ratificar; l'any 1990, i a data d'avui l'han ratificat tots els Estats del món, a excepció de Somàlia i els Estats Units. De particular interès resulta la lectura de l'article 37 de l'esmentada Convenció, en relació al seu article 3.1, que es pot dur a terme al següent enllaç del lloc web de l'UNICEF: http://www.unicef.es/derechos/docs/CDN_06.pdf.

³ "No es lo mismo un niño que un menor". *Público*, 21 de juliol de 2009, pàg.8
⁴ "Mariano Rajoy propone la reforma de la Ley del Menor tras el caso de Baena". *ABC.es*, 19 de juliol de 2009 (<http://www.abc.es/20090719/cordoba-cordoba/mariano-rajoy-propone-reforma-20090719.html>)
⁵ "El SUP transmite al PP que apoya rebajar la edad penal de los menores pero que es contrario a prohibir el botellón". *EuropaPress.es*, 11 de setembre de 2009 (<http://www.europapress.es/madrid/noticia-sup-transmite-pp-apoya-rebajar-edad-penal-menores-contrario-prohibir-botellon-20090911153410.html>)

⁶ Chen, Elsa. *Impacts of "Three strikes and you're out" on crime trends in California and throughout the United States*. Informe presentat a la trobada anual de l'American Society of Criminology, sostinguda a Atlanta, Geòrgia, 14 de novembre de 2007. En aquest informe s'analitza l'impacte de l'esmentada política en les estadístiques de criminalitat a Califòrnia i al conjunt dels EE.UU en base a sèries de dades de 1987 a 2002 provinents dels diversos Estats de la Unió. El model inclou variables de control representant les tendències de criminalitat pre-existents i factors econòmics, demogràfics i polítics. L'estudi demostra que malgrat que Califòrnia té la legislació tipus *Three Strikes* més ampla i freqüentment aplicada dels EE.UU, aquesta no és més efectiva en la reducció del crim que altres legislacions estatals menys estrictes. Els resultats donen suport a la idea de que la major part de l'impacte de la política dels *Three Strikes* es deu a la pre-

veñció especial (és a dir, d'aquells que ja acumulen una o dues condemnes i temen la tercera). L'anàlisi indica que l'enduriment de les sentències no és necessàriament l'opció més efectiva. Polítiques relativament menys dures adoptades per altres Estats resulten produir reduccions de les taxes de criminalitat comparables a les observades a Califòrnia, amb un cost menor. Cal relacionar això amb les estadístiques facilitades pel *Bureau of Justice* dels Estats Units, que indiquen que l'enduriment de les penes ha disparat la població reclusa als Estats Units des de la dècada de 1980, sense reduir sensiblement les taxes de criminalitat o victimització, assolint-se una població reclusa o en llibertat condicional, l'any 2006, per sobre dels 7,2 milions de persones, aproximadament un 2,4% de la població adulta nord-americana. Mentre, amb dades de l'any 2004, 94.875 menors estaven privats de llibertat en centres d'internament als EE.UU.

garanties és una exigència quan s'està parlant de sancionar, i especialment quan aquesta sanció pot implicar la privació de llibertat, en alguns casos per períodes de temps molt significatius. Això s'ha interpretat sovint com una laxitud del sistema envers els criminals, quan és en realitat una garantia per a tots els ciutadans. Els qui així pensen obvien tant la presumpció d'innocència com el fet que qualsevol pot trobar-se un dia en la situació d'acusat d'algun delictes o falta, posició en la qual òbviament és desitjable gaudir de totes les garanties processals i d'altre tipus, i no patir judicis paral·lels als mitjans de comunicació ? amb inclusió de condemna a "pena de banc dels acusats" anticipada ? . A Espanya, més enllà de la normativa que empara i protegeix els drets de tot ciutadà o ciutadana i en sanciona la seva vulneració, disposem de legislació específica d'atenció a les víctimes, com ara la Llei 35/1995, d'11 de desembre, d'ajuda i assistència a les víctimes de delictes violents i contra la llibertat sexual, la Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de l'ordre de protecció de les víctimes de violència domèstica, la Llei Orgànica 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers, la Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, o la Llei 2/2003, de 12 de març, de modificació de la Llei 32/1999, de 8 d'octubre, de solidaritat amb les víctimes del terrorisme. La reparació a la víctima, inclosa la responsabilitat civil derivada del delictes, es contempla en el nostre sistema.

Tot això no obstant per afirmar que cal més sensibilitat amb les víctimes dels delictes, que poden participar i de fet participen del procés en la posició d'acusació particular. Tot i que s'ha avançat en aquest camí, cal encara introduir mesures que evitin el patiment innecessari de les víctimes que es produeix, per exemple, quan es veuen forçades a esperar al passadís dels jutjats ben bé al costat dels seus agressors. Però de cap manera es pot permetre, i això sovint no és ben entès, que la reparació a la víctima sigui l'únic criteri a tenir en compte a l'hora d'impartir justícia. Si es tractés purament de retribuir el mal causat infligint un mal igual o major a qui ha comès el delictes, retrocediríem centenars d'anys en l'evolució de la

ciència penal. Hem explicat abans com hi ha d'haver altres factors a tenir en compte, tant per a establir la norma (en aquest cas per a establir la línia entre allò que constitueix un il·lícit penal i allò que no), com per establir la pena i la forma de la seva execució, i tenint en compte això, fins i tot per establir les mesures d'acompanyament després del compliment de la pena o sanció. La norma i la pena han de complir les funcions socials que tenen assignades, ja que en el fons el que es vol assegurar i reparar és la convivència en societat. En aquest sentit, no es pot perdre de vista ni el principi d'*ultima ratio* del dret penal, ni el nord marcat per l'objectiu de la rehabilitació/reinserció social al conjunt del nostre ordenament penal⁸.

g) Enduriment de les penes: privació de llibertats per períodes de temps molt significatius, hem afirmat al punt anterior? Això hi ha molta gent que ho discuteix, reclamant un enduriment de les penes per considerar-les insuficients, mentre altres hi afegeixen una demanda de rebaixa de l'edat penal o de l'edat d'imputabilitat dels menors inscrits en l'àmbit d'actuació de la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal del menor. Podríem objectar que la finalitat de reinserció social que en el nostre

Estat social i de dret s'atorga a la sanció penal desaconsella penes privatives de llibertat excessivament prolongades, que puguin convertir tal objectiu en una declaració buida de contingut. Fins i tot podríem afegir-hi que la cadena perpètua ens sembla una mort en vida contrària a la dignitat elemental de la persona, fins i tot quan aquesta ha delinquit, per greu o cruel que es consideri el

delictes, i que tant aquesta cadena perpètua com la pròpia condemna a mort ens remet a la pura venjança, i no a un veritable sistema de justícia. Però segurament aquests arguments no commourien als que, davant casos tan terribles com els que ens ocupen, tenen per primera reacció la pulsio del linxament. Ens veiem obligats aleshores a recordar que, malgrat la profusió de la literatura científica sobre el principi de prevenció general, l'enduriment de les penes, que esdevé la lletania preferida de la drete davant qualsevol problema de seguretat ciutadana, no ha acreditat per si mateix un especial efecte dissuasori que atenui els índexs de criminalitat⁹.

lació més estesa del principi de legalitat ("nullum crimen, nulla poena sine lege praevia"), que inscrivia dins el marc general de la seva teoria de la coacció psicològica, com el principi de prevenció general.

⁸ Aquest principi informador del nostre ordenament penal, recollit expressament a l'article 25.2 de la Constitució espanyola de 1978, està íntimament connectat amb les teories relatives de la pena, i en concret amb la doctrina de la prevenció especial, en la seva vessant positiva, que posa l'accent en l'evitació de futurs delictes per l'educació, rehabilitació i resocialització de qui n'hagi comès.

h) Penes i mesures: quan parlem de l'àmbit regulat per la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal del menor, i de les mesures sancionadores i resocialitzadores que contempla, no podem parlar, en propietat, de penes, perquè no tenen tal caràcter. Però resulta ben evident que les mesures que s'hi contemplen contenen implícita la condemna a uns fets que es consideren reprovables, i per això s'enfoquen a la seva esmena. Per tant, sí que hi ha un element sancionador, fins i tot en les mesures que, tenint present l'especial protecció que mereix la infància, també quan comet fets terribles, proven d'acompanyar i educar el menor per a la seva reinserció a la societat, perseguint legítimament, en interès tant del menor com del conjunt de la societat, que aquest gaudeixi en la mesura del possible d'una maduració personal i física sana i feliç.

i) Crisi de valors: ja hem dit que aquests crims han suscitat l'alarma social precisament perquè impugnen una de les creences que tenim més arrelades: la de la innocència de la infància i la seva incapacitat per al mal. No obstant, no és necessari llegir "*El senyor de les mosques*", de William Golding, per adonar-se que la crueltat és una capacitat ben humana, com ho són també l'empatia i la solidaritat, que pot aflorar perfectament en els infants des de la més tendra edat: qui no ha estat testimoni de la crueltat dels patis de col·legi? Davant de tal xoc, tendim a buscar causes plausibles que ens tranquil·litzi i contra les quals es pugui actuar taxativament: els videojocs violents, la televisió amb continguts inapropiats, la desestructuració familiar, la laxitud dels pares (que porta a un argument que analitzem en breu)... però el cert és que els casos recents també discuteixen l'aplicabilitat d'aquests tòpics, perquè els agressors no provenien de famílies desestructurades, ni pel que sembla els seus progenitors eren especialment laxes, ni veien més programes inadequats a la televisió que la mitjana, ni tampoc eren més aficionats a videojocs amb continguts violents que el comú dels de la seva edat. Què fem aleshores? Buscar una explicació més general, arribant finalment a la que s'ha estès més pels mitjans de comunicació en els darrers dies, com és la de la manca de valors de la joventut actual. Ah, aquí hem topat amb un autèntic clàssic! No em creuen? Doncs aquí en tenim la prova: "*Els joves d'avui en dia estimen el luxe, tenen manies i menystenen l'autoritat. Responen als seus pares, creuen les comes i tiranitzen als seus mestres*". Això ho va afirmar ni més ni menys que Sòcrates, que va viure entre el 469 aC i el 399 aC, demostrant-nos que el conflicte generacional és, bàsicament, una

⁹ Blumstein, Alfred et altri. *Deterrence and Incapacitation: Estimating the effects of criminal sanctions on crime rates*. National Academy of Sciences, Washington, 1978. Estudis anteriors i posteriors, com el de Hood, Roger.

qüestió de perspectiva. També podríem explicar els crims comesos a Newcastle-upon-Tyne (Anglaterra), per la nena d'11 anys Mary Bell, que va matar cruelment dos nens de 3 i 4 anys d'edat, respectivament... l'any 1968. És natural la tendència a considerar que els que ens segueixen van perdent el seny i els valors, però el cert és que sovint no comprenem els codis que les generacions més joves que la nostra comparteixen i amb els que es comuniquen, i ens resulta més fàcil atribuir una manca de valors a un grup determinat, a un cos que podem separar de nosaltres per seguir mantenint-nos en la posició de civilitzats, que no pas assumir que, si entre les causes dels crims comesos hi ha un problema de valors, aquest és un problema que ens ateny també a nosaltres. Perquè la reificació, o cosificació, si es prefereix, és un dels fenòmens que fan possible el que ha passat, i no és exclusiu de la joventut o la infància actuals. La percepció de l'altre com a objecte o instrument a través del qual satisfer els propis desitjos i objectius, sumat en aquest cas a un masculisme encara imperant que no fa sinó accentuar la percepció de la dona com a objecte sexual, està en la base de les terribles agressions perpetrades. No cal dir que, a més, hi han d'incidir múltiples altres factors, entre altres un bloqueig de la capacitat per situar-se en el lloc de l'altre i percebre el dolor i el mal infligit, una insensibilització o inhibició de l'empatia que volem creure que s'ha hagut de produir, perquè el contrari significaria que aleshores estem parlant de l'obtenció de plaer *gràcies* al patiment de l'altre, i no *malgrat* el patiment de l'altre. Però potser tinguin raó alguns dels especialistes que han apuntat que el motiu principal de l'agressió no era tant la satisfacció d'un desig sexual, degut a la curta edat dels agressors, com la voluntat d'humiliar a la víctima. La premeditació que implica l'engany i abús de confiança a través dels quals en els casos descrits s'atreu a la víctima, el xantatge a la que es sotmet a una d'elles, i el fet que l'agressió sigui en grup, poden reforçar aquesta tesi, que en tot cas no és incompatible amb allò anteriorment exposat.

j) Auge de la delinqüència juvenil: ni molt menys. Així de clar. Els qui aprofitant el clima d'alarma social causat pels crims ja exposats pretenen generalitzar-ho i pintar el quadre angoixant d'una delinqüència infantil i juvenil desbocada desconeixen de forma voluntària o involuntària, en el millor dels casos, la història i evolució de les estadístiques de criminalitat al nostre país¹⁰. A més, pretenen que ens empassem que és el primer cop a la història que hi ha delinqüència d'aquest tipus. Sembla que ja no recordem les darreries de la dècada dels 70 i el conjunt de la dècada dels 80, quan l'alar-

The Death Penalty: A Worldwide Perspective, Oxford University Press, 2002, elaborat a la ONU, corroboren aquestes conclusions.

ma social pel *Vaquilla* i altres per l'estil van arribar a generar una autèntica subcultura (que el CCCB va visitar recentment amb una magnífica exposició sobre el fenomen *quinqui*). Aleshores es van donar, com ara, fets terribles protagonitzats per menors de molt curta edat, incloent-hi també, entre d'altres, brutals violacions en grup. Però aleshores hi havia l'element de la marginalitat en l'origen dels agressors, que contribuïa a una certa tranquil·litat d'esperit de la burgesia benpensant, i que com hem dit no sempre es dona ara.

k) Responsabilitat penal subsidiària dels pares?: aquesta proposta, que alguns s'han atrevit a aventurar, és un complet absurd des del punt de vista tècnic-jurídic, i ho és perquè està mancat de tot fonament lògic. Si s'obris la porta a considerar que es pot exigir la responsabilitat penal a persones que no han tingut cap intervenció directa ni indirecta (ni com a inductors, donat que la teoria de la solidaritat amb l'injust aliè no admet la inducció per imprudència), en fets constitutius de delictes o falta, estaríem negant tota seguretat jurídica al conjunt del sistema. Es tracta d'una proposta radicalment contrària a qualsevol principi racional, i òbviament a qualsevol principi consolidat del dret penal. *No hi ha delictes sense acció*, com sentència un dels principis bàsics de la teoria del delictes¹¹. Encara que podríem, no val la pena estendre's més en l'absurditat d'aquesta proposta. Altres han proposat la responsabilitat civil subsidiària dels pares quan aquesta derivi de delictes comesos pels seus fills menors d'edat. Seria una proposta a tenir en compte si no fos que ja opera amb tota normalitat (Art.118.1.1 del Codi Penal). Per últim, hi ha qui proposa que es contempli una circumstància agreujant per als majors d'edat que induïssin als menors d'edat a cometre delictes en benefici propi. Aquesta darrera és potser la més digna d'atenció de les propostes. Però cal recordar que no té connexió amb els casos que han originat el debat.

Cap a un concepte integral i no demagògic de la seguretat

Algunes de les preguntes que l'esquerra ha de respondre amb la valentia que a l'inici de l'article reclamàvem són: Quin tipus de resposta ha de donar la societat quan persones que encara no han madurat física ni mentalment cometes actes l'abast del qual difícilment poden copsar, però que per la seva naturalesa aberrant afecten de forma

tan greu a la convivència? Quines reformes i canvis d'actitud són necessaris per acompanyar millor a les víctimes i fer-los notar la solidaritat del conjunt de la societat? Com combatem les causes d'aquest tipus d'actes per evitar que es reproduïxin en el futur? Com construïm un concepte progressista de seguretat que no pretengui l'absència absoluta de conflicte, només possible en una distopia deshumanitzadora, sinó més aviat la gestió equilibrada d'aquest conflicte per permetre la convivència en societat? Si no entomem el debat, des de la perspectiva de l'esquerra, que comporta una visió no merament repressiva sinó integral del concepte de seguretat, provant de fer valdre tots els avenços que en la ciència penal, la sociologia, l'antropologia, la psicologia, l'urbanisme i l'economia s'han anat produint; si no ho fem insistint en el nostre concepte de dignitat de la persona, i també, sense complexos, en la nostra confiança en les persones (aquest optimisme antropològic que alguns consideren risible, però que ha estat el motor del millor que ha donat de si la nostra espècie), correm el risc de cedir tot el terreny als marcs conceptuals i ideològics dels elements reaccionaris que aprofiten l'ocasió amb desvergonyiment.

En l'antiguitat grega, es definia la demagògia com aquella manera de fer política consistent en regalar les oïdes del poble amb elogis i dient-los allò que volien sentir, i es tenia aquesta pràctica en molt baixa consideració. Avui la tendència segueix vigent, i ens trobem amb forces polítiques disposades a coquetejar amb la reinstauració de la pena de mort per a determinats delictes, o en tot cas per la imposició de cadenes perpètuas. Es tracta de veus que en l'antic i salvatge oest s'haguessin sumat alegrement a la massa camí d'un linxament, al crit de "que els pengin!", tot fos per liderar-la. Avui en dia, davant alguns terribles crims comesos, guarden rere el faristol dels micròfons el quitrà i les plomes, i enverinen demagògicament l'opinió pública reclamant, de forma reactiva a una trista notícia (que de forma nauseabunda aprofiten pels rèdits electorals que en puguin treure), que es rebaixi l'edat penal, que es rebaixi l'edat d'imputabilitat dels menors d'edat i que s'endureixin les penes i sancions... no gosen encara demanar que els pengin, però de cua d'ull miren el passat recent dels Estats Units d'Amèrica, on no passava any que no s'executés a presos que, en el moment de cometre els delictes pels quals se'ls va condemnar, eren menors d'edat¹². ■

¹⁰ Gabinete de Estudios de Seguridad Interior (GESI). La Criminalidad en España en 2006, Ministerio del Interior, Madrid, 2006. Segons aquest estudi complet, la taxa de criminalitat es manté estable amb lleugera tendència a la baixa. D'un índex de 48,8 infraccions penals per mil habitants l'any 2003 s'ha passat a un índex de 47,7 l'any 2006. Els avenços indiquen segons el mateix GESI un descens de 0,3 en aquest índex l'any 2007 i un augment de 0,1 l'any 2008. Aquesta taxa de criminalitat suposa que l'Espanya es situa 20 punts per sota (en infraccions per mil habitants), que la mitja de la UE-15, l'any 2006. Pel que fa a la criminalitat juvenil, segons la mateixa font, la registrada pel Cos Nacional de Policia i per la Guàrdia Civil l'any 2006 significava un descens del 4,4% respecte al 2005, i s'ha de tenir en compte que l'any 2005 s'havia registrat un descens del 5,2% respecte l'any 2004.

¹¹ La teoria del delictes es fonamenta en l'existència d'una conducta humana

(aquí s'ha d'entendre tant l'acció com l'omissió), sense la qual les notes de tipicitat, antijuridicitat i culpabilitat que caracteritzen el delictes juntament amb la primera, resulten inoperants. Per omissió es pot entendre la conducta en la qual existeix un comportament pel qual conscientment s'evita una acció concreta. Això constitueix el pilar de la consideració axiològica i natural del fet punible.

¹² Segons els informes anuals d'Amnistia Internacional, l'any 1990 hi havia 10 països al món que executaven presos que en el moment de cometre el crim eren menors d'edat: Afganistan, Aràbia Saudita, Xina, Estats Units, Iran, Nigèria, Paquistán, RD del Congo, Sudan i Iemen. Fins l'any 2005, en què la Cort Suprema dels EEUU va abolir la pena de mort per als menors de 18 anys, Estats Units encapçalava el rànquing d'execucions d'aquest tipus, degut al volum d'aquestes execucions que es duïen a terme a Texas. L'any 2007 ja només Iran seguia duent a terme aquest tipus d'execucions.

Una dura batalla para un resultado probablemente escaso: la reforma sanitaria de Obama

MARISOL RODRÍGUEZ

Catedràtica d'Economia de la Universitat de Barcelona

El presidente Obama se ha convertido en una especie de "estrella" mundial, y todo lo relacionado con sus políticas es seguido con muchísima atención, no sólo en Estados Unidos sino también en el resto del mundo. Incluso los asuntos internos, como la reforma del sistema sanitario, son objeto de escrutinio fuera del propio país. Entre otras razones, el tema interesa porque la introducción de cambios profundos en el caótico sistema de salud norteamericano era un elemento central —quizá el más sobresaliente en cuando a política nacional— en el programa electoral de Obama y, por tanto, el grado en que consiga introducir dichos cambios constituye una especie de test de la fortaleza de su presidencia.

Cuando a finales de febrero, recién estrenada la presidencia, Obama presentó su programa, la idea que transmitieron los medios de comunicación españoles y de otras partes del mundo era la de un cambio radical, por el que Obama iba, por fin, a llevar a Estados Unidos hacia un sistema sanitario a la europea, de cobertura universal. No olvidemos que EEUU es el único entre los países desarrollados que no tiene un sistema de aseguramiento sanitario obligatorio, financiado total o parcialmente con fondos públicos. Sin embargo, ni la reforma en su concepción inicial era tan revolucionaria como se decía, ni parece que vaya a llegar tan lejos como se pretendía. Los demócratas tienen mayoría tanto en la Cámara de Representantes como en el Senado, pero el presidente ha insistido en que la propuesta que finalmente se presente al Congreso sea el producto de un consenso entre los dos grandes partidos —o al menos, algunos de sus miembros— como garantía para la obtención del apoyo popular. Sin embargo, el propio Partido Demócrata está muy dividido con respecto a algunas de las cuestiones clave de la reforma; en parte, porque existen visiones diferentes, pero en parte también porque no están de acuerdo en cuánto se debe ceder para ganar el apoyo de algunos republicanos. Por otra parte, durante estos ocho meses ha quedado claro que las resistencias ideológicas y los poderes fácticos que tradicionalmente han dominado el sector (en este caso, principalmente la industria aseguradora) van a hacer muy difícil una revisión a fondo del sistema. El debate empezó a ser encarnizado a partir del verano, con dichos poderes fácticos utilizando sin escrúpulos la presión, el miedo y la desinformación en los medios de comunicación. A Obama se le comparó con Hitler, se le acusó de introducir la eutanasia (se habló de paneles de expertos que en los hospitales decidirían quién sobreviviría y quién no), se agitó

el término "medicina socializada", y al propio Obama se le colgó la etiqueta de "socialista", que allí constituye casi un insulto.

El sistema sanitario norteamericano

Estados Unidos tiene 304 millones de habitantes, casi igual que la EU-15. Su gasto sanitario per cápita es aproximadamente de 6.800\$ al año; más del doble que la media de los países de la OCDE, donde dicho gasto es de 2.750\$ (2.300\$ en el caso español). En términos macroeconómicos, el sector sanitario supone casi una sexta parte de la economía; concretamente, un 16,2% del PIB (en la OCDE la media es del 9%). La piedra angular del sistema sanitario norteamericano es el seguro privado obtenido a través de la empresa como parte del paquete salarial. Hay también dos seguros públicos: Medicare, que cubre a los mayores de 65 años, y Medicaid, que cubre a los más pobres, y un programa específico para niños (el *State Children's Health Insurance Program*, SCHIP, que alcanza solamente a algunos).

Redondeando, las cifras son las siguientes: el 61% de los norteamericanos tiene cobertura médica a través de su empresa; un 6% compra el seguro individualmente; un 18% está cubierto por alguno de los programas públicos antes mencionados y un 15% (46 millones de personas; esto es, el equivalente a toda la población española) no tiene cobertura. El número de los que obtienen el seguro a través de la empresa viene descendiendo desde hace tiempo, y ahora lo está haciendo más rápidamente, a medida que con la crisis ha ido aumentando el desempleo: seis millones más de parados en el último año. Para la mayoría de ellos, perder el empleo supone además perder su seguro de asistencia sanitaria.